

druhé straně ale 8 199 osob slovenské národnosti vykazalo český mateřský jazyk, celkem se tedy k českému jazyku hlásí na Slovensku 48 201 osob.

Češi se nacházejí poměrně rovnoměrně ve všech slovenských krajích, ale nejvíce jich je v Bratislavském kraji (9 591), zvláště v samotné Bratislavě (7 972). Jejich podíl na celkovém počtu obyvatel Slovenska klesl v období 1991–2001 z 1 % na 0,8 %. Převažují občané v produktivním věku od 20 do 60 let (29 439). Nejvíce jsou zastoupeny skupiny osob s úplným středoškolským vzděláním s maturitou (13 231), středním odborným učilištěm bez maturity (10 214) a vysokoškolským magisterským studiem (6 946). Hospodářsky aktivních bylo 25 948 Čechů, důchodců 13 789. Hospodářsky aktivní pracují především v průmyslu (4 813), obchodu (2 627) a veřejných službách (2 249). Z celkového počtu hospodářsky aktivních bylo 10 465 dělníků. Ve státním sektoru pracovalo 10 441 osob, v soukromém 8 232 osob.

Slovenští Češi žijí především ve městech (34 365 osob), nejvíce ve městech od 20 do 50 tisíc obyvatel. V žádném z těchto měst však nedosahují 10 %. Výjimkou je obec Macov na Žitném ostrově vzniklá kolonizací po první světové válce, kde je 17 % Čechů (27 Čechů z celkového počtu 155 obyvatel).

Česká menšina dostává účelové dotace ministerstva kultury SR na kulturní činnost a periodický tisk. Český spolek na Slovensku má asi 2 000 registrovaných členů. Základní školy navštěvovalo roku 2003 celkem 858 žáků české národnosti, gymnázia 250, střední odborné učiliště 151. Každý měsíc vychází časopis Čechů, Moravanů a Slezanů *Česká beseda*.

SLOVINSKO

Počátky českého spolkového života ve slovinské Lublani sahají do roku 1895. Roku 1900 bylo v Kraňsku napočteno 390 Čechů. V té době se v Lublani zorganizoval Česko-slovinský klub, jehož členem mohl být Čech nebo Slovinec. Cílem klubu bylo živit vzájemnost a oboustranné poznání. Po vzniku ČSR a Království SHS byla v Lublani založena roku 1918 Čs. obec a roku 1923 česká doplňovací škola.

V Mariboru vznikl roku 1904 Klub Čechů, který se roku 1921 přetvořil v Čs. klub. Roku 1924 zde byla zřízena česká doplňovací škola. V Krani (Kranji) vznikl český spolek roku 1929, roku 1931 pak Česká

beseda, doplňovací škola zde působila od roku 1930. Kroužek Čechů existoval od roku 1923 také v Rogašské Slatině.

Ve 30. letech 20. století bylo v tehdejší Drávské bánovině napočteno 5 550 Čechů a Slováků, z toho 500 v Lublani. Čs. obec v Lublani uspořádala jen roku 1933 deset přednášek, jedno filmové představení, mírovou slavnost, oslavy Svátku matek, Mistra Jana Husa a vánoční besedu. Při obci existovaly školní, loutkářský, pěvecký, mládežnický a dramatický odbor.

Počet krajanů poklesl po válce v souvislosti s reemigrací některých Čechů do ČSR a postupnou asimilací. Roku 1953 bylo ve Slovinsku napočteno 807 Čechů, v roce 1981 už jen 423, 1991 pak 315 a 2002 pouhých 273.

V roce 2001 byla založena Slovinsko-česká společnost se sídlem v Rateči-Planici, která má 97 členů. Napomáhá při navazování kontaktů slovinských Čechů se starou vlastí.

SRBSKO

Počátky českého vystěholectví na území Banátu, jehož západní část připadla po roce 1918 k Srbsku (a východní k Rumunsku - viz), spadají do první poloviny 19. století. Z pamětní knížky založení české obce v Ablianu sepsané v Českém Selu se uvádí, že Češi, kteří přišli do Banátu a usídlili se mezi zdejšími Srby, Rumuny a Maďary, „byli lidé neuvědomělí, bez značného movitého a nemovitého jmění... slovem bez charakteru, proto se slepé náhodě nazdařbůh oddali... Kdo máš domov svůj, o cizí nestůj!... opustivše jisté pro nejisté... dostali divokou krajinu mezi nebetyčnými vrchy v horách, lesích, které museli mýtit“.

Nejstarší českou osadou v srbském Banátu je Česko Selo (dříve označované též jako Ablian, Fabián) založené roku 1837 Čechy z východního Banátu. V polovině 19. století zde byla česká škola, která však byla roku 1893 pomad'arštěna a obnovena až roku 1918. České rodiny se přistěhovaly z východního Banátu také do národnostně srbské Kruščice a národnostně smíšeného Veliko Središte u Vršace (1838). Pravidelné spojení s výchozími českými osadami v Podunají udržovali návštěvami, poutěmi, pokračující migrací i vzájemnou výpomocí. Všichni Češi v Ablianu a Kruščici byli katolíky, kteří svépomocí postavili své kostely. V obcích Veliko Središte byli vedle katolíků i evangelíci. Příliv kolonistů z Podunají trval po celé 19. století až do počátku 20. století a byl přerušen až rozdělením Banátu mezi

Rumunsko a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Z uvedených vesnic - Kruščice, Ablianu a Veliko Središte - pak Češi dále migrovali do Bele Crkve. Roku 1910 bylo podle uherského sčítání lidu v tomto městě 400 Čechů, v obci Veliko Središte 300, Kruščici 200 a Ablianu (tehdy Csehfalva) 131.

Češi kladně působili na domácí srbské obyvatelstvo, které se od nich naučilo racionálně obdělávat půdu. Čeští přistěhovalci se rychle vzmáhali, počet jejich hospodářství v Kruščici se ve druhé polovině 19. století zdvojnásobil. Díky pěstování obilí a vinařství se stali vysoce prosperujícími zemědělci a jejich usedlosti byly vybaveny hospodářskými stroji. Podle sčítání lidu roku 1921 v srbském Banátu žilo 2 035 Čechů, zvláště v obcích Veliko Središte (600 krajanů), Kruščica (500) a osadě Češko Selo (200).

Banátští Češi byli v kontaktu s místním německým, maďarským, srbským a rumunským etnikem. Srbský a rumunský vliv byl poměrně malý vzhledem k odlišnému náboženství (pravoslaví) a rozdílné kulturní úrovni. Naopak silný byl vliv banátských Němců, kteří převažovali ve městě Bela Crkva, v jehož sousedství jsou Kruščica a Češko Selo. Česká děvčata chodila do služby k banátským Švábům, Češi a Němci vyznávali společné katolické náboženství a i jejich výroční zvyky (a kalendář) byly obdobné. Maďarský vliv, zejména po přijetí dualismu (1867), byl do roku 1918 dán působením státních úřadů, škol a církevních institucí.

Zatímco v Českém Selu a Kruščici se Češi nábožensky a regionálně nedělili, v obci Veliko Središte se rozdělovali na katolíky a evangelíky, na Čechy a Moravany. Katolíci navštěvovali bohoslužby společně s Němci, což přispělo k jejich vzájemnému sblížení. Docházelo ke smíšeným sňatkům a postupné germanizaci, která vedla i ke vstupu krajanů do německých spolků.

Počet krajanů v hlavním městě Bělehradě vzrostl ve 20. letech 20. století z 1 600 na 3 000 osob. Působila zde Čs. obec, která pod názvem Lumír existovala již od roku 1890 a po první světové válce byla přejmenována. Čs. obec v Bělehradě měla v polovině 30. let okolo 230 členů, pečovala o českou školu, kdy nesla náklady na vydržování ve výši 17 až 20 tisíc dinárů ročně. Péči o mládež se zabývalo Sdružení čs. žen, které bylo dámským odborem Čs. obce. Obec pořádala také ochotnická divadelní představení, loutková představení, přednášky a zábavy. K podpoře nemajetných krajanů zřídila tři fondy, přičemž rozdělovala 2 až 3 tisíce dinárů ročně. Spolkové místnosti

se nacházely v Čs. domě. Členské příspěvky činily 60 dinárů ročně, výnosy z kulturních akcí sotva kryly režii. Čs. obec v Bělehradě, která byla členem Čs. svazu v Jugoslávii, měla spolkovou knihovnu s 2 000 svazky, odebírala z ČSR *Lidové noviny*, *Národní politiku*, *České slovo*, *Pestrý týden* a *Ilustrovaný list*. Český kapitál postavil v Srbsku sklárnu a textilku v Parovině, pivovar v Jahodině a cukrovar v Čupriji.

Počet příslušníků české menšiny v Srbsku od začátku 20. století stagnoval, menšina žila poměrně roztroušeně. Inteligence ve městech se asimilovala rychleji než dělníci a hlavně rolníci, kteří žili v uzavřených osadách.

Na počátku druhé světové války pomáhali čeští krajané v Jugoslávii uprchlíkům z Protektorátu Čechy a Morava, kteří směřovali na Blízký východ, aby se zde zapojili do zahraničního odboje. Jeden z pamětníků uvádí, že „je těžké si představit, jak by vypadal čs. zahraniční odboj v Bělehradě, kdyby se nemohl opřít o podporu českých krajanů. Začalo to jen finanční výpomocí, ale krajané žili s odbojem, patřili k němu a mnozí z nich v jeho službách padli.“ V roce 1945 založili v Bele Crkvi Kroužek české mládeže a Českou národní frontu.

Počet Čechů v srbském Banátu po válce poklesl v souvislosti s odsunem banátských Němců, s nimiž někteří z nich byli vysídleni (Veliko Središte), a také poválečnou reemigrací do ČSR. Český prvek - jazyk a kultura - slábl v souvislosti s postupnou asimilací, která vede ke sblížení se srbským obyvatelstvem, a to dokonce k přechodům od katolické církve k pravoslaví nebo v souvislosti se sekularizací k ateismu. Starší a střední generace rozumí česky dobře, mladí rozumějí většinou málo, neboť mnohé rodiny jsou smíšené česko-srbské. Děti nerozumí česky téměř vůbec.

V srbském Banátu žijí dnes Češi ve třech vesnicích. Jsou to Veliko Središte u Vršace, Češko Selo a Kruščica. Mladí lidé odcházejí z venkova do města. Výuka českého jazyka, která přestala v 60. letech 20. století, byla opět obnovována koncem 90. let. Menšinu udržuje pohromadě katolická víra, kterou se odlišují od srbské majority.

V čistě české vesnici Češko Selo působí již od roku 1927 fotbalový klub Ablian. Má 100 členů z Českého Sela, Kruščice a Bele Crkve. Jde o krajaňský sportovně kulturní spolek, jehož cílem je udržování sportovních a kulturních tradic. V Českém Selu působí také Česká beseda založená roku 2001. Má 80 členů z Českého Sela, Bele Crkve, Vršace a Bělehradu. Udržuje české kulturní tradice, zvyky a jazyk. Česká beseda Kruščica, založená roku 1967, byla obnovena v roce 2002. Má

90 členů z Kruščice a Belé Crkve. Kulturně vzdělávací sdružení Čechů jižního Banátu v Bele Crkvi bylo založeno roku 2001 a má asi 130 členů. Sdružení má více sekcí – folklorní, hudební, novinářskou, divadelní a internetovou. Vydává *List jižního Banátu* a jeho hlavním cílem je napomoci návratu identity a kulturních hodnot české menšiny cestou různých aktivit. České besedy v Bele Crkvi, Českém Sele, Kruščici a Gaji zastřešuje Matice česká, obnovená roku 1990. Jejím cílem je udržování tradic a obyčejů, vyučování češtiny a pořádání kulturních a společenských akcí. Matice česká má bohatou knihovnu, aktivně v ní pracuje ochotnický divadelní soubor. Matice organizuje řadu kulturních akcí, vydává české noviny a spolupracuje na českém vysílání místního rozhlasu *Radio Bela Crkva*. V Bělehradě působí Kulturně osvětové sdružení Čechů a Slováků. Roku 1991 zde byl založen Spolek přátelství Jugoslávců, Čechů a Slováků se 330 členy a existuje také Sokolský spolek Bělehrad.

Při sčítání obyvatelstva roku 1961 se k české národnosti v srbském Banátu přihlásilo 3 086 obyvatel, roku 1971 to bylo jen 2 535 osob. Neslábnoucí trend k asimilaci způsobil, že roku 1991 byli v okrese Bela Crkva napočtení 1 102 Češi (Kruščica 30, Gaj 80, Česko Selo 46, zbytek v Bele Crkvi). Reformovaní Češi v obci Veliko Središte dosahovali počtu 70 osob, polovina přešla k baptistům.

Vítanou pomocí a vzpruhu pro život krajanů znamená přítomnost učitele z Čech, kterého vysílá české ministerstvo zahraničních věcí. Vedle výuky jazyka se podílí na řadě kulturních i zájmových činnostech krajské komunity, spolupracuje na vydávání českých novin, metodicky a interpretačně pomáhá při nastudování ochotnických divadelních her, účastní se sportovních aktivit a působí při organizaci podniků pořádaných krajskými spolky. Zprostředkovává také návštěvy krajanů ve staré vlasti.

ŠVÉDSKO

Švédská vláda neudělovala vízum osobám, které neměly zvláštní povolení úřadu pro zprostředkování práce. Ve Švédsku proto žilo v polovině 20. let jen přes 100 Čechů a Slováků, hlavně hudebníci, číšníci, sluzky, řemeslníci a dělníci. Nacházeli se především ve městech – Stockholmu, Göteborgu, Malmö a Norrköpingu. V polovině 20. let působila Švédsko-čs. společnost ve Stockholmu s pobočkami v Lundu, Göteborgu a Norrköpingu.

Čs. poúnorová emigrace neměla charakter velkého organizovaného exodu, šlo o jednotlivce nebo rodiny. Pomáhal jim Výbor pro podporu čs. uprchlíků založený Amélií Posse-Brázdovou (první žena malíře Oskara Brázdy) a poválečným vyslancem Eduardem Táborským. Jedním z poúnorových emigrantů byl dr. Robert Vlach, který se stal tajemníkem Sdružení svobodných Čechoslováků ve Švédsku. Spolek existoval ve Stockholmu do roku 1954, kdy se rozpadl pro klesající počet členů. Dr. Vlach inicioval založení České kulturní rady v exilu a podílel se na vydávání nezávislé kulturní revue *Sklizeň*. V 50. letech žilo ve Švédsku několik desítek Čechů, zvláště ve velkých městech.

K nové vlně emigrace došlo po srpnové okupaci roku 1968. Vzniklo několik krajských organizací – Sdružení svobodných Čechoslováků v jižním Švédsku, Sokol Stockholm, Sokol Göteborg a zájmové sdružení krajanů v oblasti Västeras. Ve Stockholmu působila Nadace Charty 77, kterou založil František Janouch v roce 1978. V Lundu vycházel v letech 1972–74 časopis *Čechoslovák ve Skandinávii*. Počet členů Sdružení klesl po roce 1977, kdy čs. vláda nabídla emigrantům možnost tzv. úpravy vztahů s Československem, která umožňovala emigrantům cestovat do staré vlasti. V letech 1977–89 vycházel *Bulletin skupiny Listy*, 1971–78 list katolické misie *Krajský pozdrav*, roku 1984 alternativní levicový opoziční list *Krtek* a 1978 *Severské listy*. Ve Švédsku je dnes více než 7 000 osob, které se narodily v Československu, většina z nich má švédské občanství. Čechoslováci dosáhli v kariérním postupu v průměru lepších výsledků než příslušníci majoritní společnosti.

Ve Stockholmu působí Sdružení svobodných Čechů a Slováků, které v současné době má asi 100 členů. Spolupracuje s ostatními českými spolky ve Švédsku, Českým centrem a českým velvyslanectvím při pořádání přednášek a organizování kulturních pořadů. V Göteborgu působí Jednota Sokol, v Lundu je české nakladatelství Orbis Pictus, v jižním Švédsku vyvíjí činnost také Švédsko-česko-slovenský spolek. Koordináční úlohu sehraje Svaz českých a slovenských spolků ve Švédsku.

ŠVÝCARSKO

Čeští vystěhovalci přicházeli do Švýcarska již ve druhé polovině 19. století. Byla to sociálně ekonomická emigrace dělníků, řemeslníků, výjimečně studentů a příslušníků svobodných povolání. Od 19. a na počátku 20. století vznikaly i první krajské organizace:

Roku 1960 bylo ve Švýcarsku napočteno 1 236 krajanů, z toho byli 722 švýcarští občané. K velkému přílivu nových exulantů došlo po srpnu 1968. Mezi nimi bylo velké množství lidí se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. Uprchlíci dostali velkorysou pomoc ze strany švýcarských úřadů i krajanů. Zintenzívněl se krajanový život, vznikly nové spolky, česká doplňovací škola, začal vycházet měsíčník *Zpravodaj*, a to péčí Svazu čs. spolků ve Švýcarsku. Přitom si ale uchoval svou nezávislost. V Curychu byly uspořádány celosvětové sokolské slety v letech 1976 a 1986. Roku 1988 byla v Curychu uspořádána třídní protestní akce proti sovětské okupaci ČSR.

Vedle TJ Sokol Curych vznikla po roce 1968 řada nových sokolských jednot, které se roku 1972 sloučily do švýcarského okrsku Západoevropské sokolské župy. Roku 1976 z okrsku vznikla samostatná Švýcarská sokolská župa sdružující TJ Sokol Aarnn, Baden, Basilej, Bern, Luzern, Solothurn, Svatý Havel, Winterthur a Curych. TJ Sokol Bern vznikla roku 1969 a má dnes 50 členů. Také TJ Sokol Solothurn založená roku 1970 měla 50, nyní 20 členů. TJ Sokol Baden, založená roku 1972, má 38 členů. Ve Svatém Havlu vznikla TJ Sokol roku 1977 a má 20 členů.

V květnu 1970 byl v Curychu založen Čs. svaz křesťanských pracujících (ČSKP), a to za účasti 51 osob, který vydával v letech 1971–83 členský oběžník *Zprávy ČSKP*. V roce 1976 byla v Curychu ustavena Čs. pracovní skupina Křesťansko-demokratické strany Švýcarska.

V současné době Svaz českých a slovenských spolků ve Švýcarsku sdružuje 20 spolků. Mimo Svaz působí dvě sokolské jednoty a švýcarská odbočka Společnosti pro vědy a umění. Časopisem Čechů a Slováků ve Švýcarsku je *Zpravodaj*, který vychází od roku 1973 jako měsíčník.

UKRAJINA

Počátek hromadného sociálně ekonomického vystěhovalectví na území dnešní Ukrajiny, tehdy carského Ruska (viz), je spjat s ukončením krymské války (1856) a odchodem značné části krymských Tatarů do Turecka. Statkáři i ministerstvo státních statků pocítovali nedostatek pracovních sil, které se snažili získat jak vnitrostátní kolonizací, tak přistěhovalectvím z ciziny, zejména slovanské. Jejich agenti přicházeli i do Čech a zde nabízeli dočasné pracovní smlouvy i pronájem půdy. Již v roce 1856 odcházely první skupiny zájemců z východních

Čech do Poltavské a Tauridské gubernie. Cestovali přes Prešpurk (Bratislavu) po Dunaji do Galace a odtud do Oděsy a Simferopolu, kde je očekávali místní statkáři. V Tauridské gubernii, ke které patřil i Krym, založili několik českých osad. Na Krymu to byly Bohemka (dnes Lobanovo), Tábor (nyní Makarivka), Carekvič (nyní Puškino) a Alexandrovka, mimo Krym pak Čechohrad (nyní Novhorodkivka). Do Tauridské gubernie se přistěhovalo více než 1 000 Čechů.

Od 60. let 19. století se Češi usídlovali také v Chersonské gubernii, a to jak ve městech, tak na venkově. Šlo jednak o potomky českých náboženských exulantů z 18. století do pruského Slezska, kteří se na počátku 19. století usadili v polském Zelově a odtud pak migrovali přes Volyň na jih Ukrajiny. Vedle nich sem přicházeli i imigranti z českých zemí, kteří se hlásili k římskokatolickému náboženství. Při prvním sčítání lidu roku 1897 bylo v Chersonské gubernii napočteno 1 315 Čechů, z toho 616 v Oděse. České vesnice zde ale vznikly až na přelomu 19. a 20. století.

Největší skupina českých emigrantů přišla na přelomu 60. a 70. let 19. století do Volyňské gubernie, která sousedila s rakouskou Haličí. Přišlo sem asi 15 000 Čechů, kteří se většinou zabývali zemědělstvím.

Pozvedli nejen jeho technickou úroveň, ale stali se i zakladateli zdejšího chmelařství. K tomu jim napomáhala jejich vysoká gramotnost, která jim umožňovala využívat doporučení obsažená v českém i ruském tisku. Volyňští Češi zavedli intenzivnější metody obdělávání půdy a pěstování ušlechtilých druhů obilnin, brambor a chmele. Pozornost věnovali také ovocnářství a chovu koní. České vesnice na Volyni se vyznačovaly výstavností a úpravností a prozrazovaly značnou prosperitu majitelů hospodářství.

Pěstování průmyslových plodin, zvláště chmele, a s tím související koncentrace volného finančního kapitálu vytvořily předpoklad pro vznik průmyslových odvětví zpracovatelského charakteru či orientujících se na výrobu pro zemědělství. Ze zpracovatelského průmyslu to byly především pivovary a mlýny, ke druhé skupině patřily zvláště továrny na výrobu zemědělských strojů. Zvláštní pozornosti dosáhly, díky úspěchům volyňského chmelařství, české pivovary. Při prvním sčítání lidu v roce 1897 bylo na Volyni 27 000 Čechů.

Paralelně s českým osídlováním Volyňské gubernie přicházeli po roce 1869 zemědělství emigranti z českých zemí také do Kyjevské gubernie. V Radomyšlském újezdu se usadili v roce 1870 především ve vesnici Zubovština (45 rodin), kde se zabývali pěstováním obilí.